

BERNANOSIVI SVECI

U likovima svojih junaka dao nam je Georges Bernanos suvremenu epopeju svetosti. Léon Bloy, njegov prethodnik i učitelj, napisao je svojedobno: »Ima samo jedna žalost, a ta je ne biti svet.« Bernanos je to naslutio već u mladosti. Iako je počeo pisati relativno vrlo kasno, uspio je svojim opusom izraziti istinu koju je godinama nosio u srcu. Znao je da u kompleksnom i kompliciranom sklopu ljudskih okupacija i preokupacija postoji samo jedan pravi i ozbiljni problem, samo jedna prava i ozbiljna nevolja: neshvaćanje i neprihvatanje svetosti. Shvatio je da su Kristove riječi: »Budite savršeni kao što je savršen vaš Otac na nebesima« putokaz svim ljudima za ostvarenje pune afirmacije.

Premda je ova evanđeoska istina za modernog čovjeka paradoksalna i teška te on bježi od svetosti kao od nečega smiješnog, strašnog ili apstraktnog, ipak su mnogi lucidni i lojalni duhovi, mnogi naši suvremenici, pa i oni koji nisu vjerovali u osobnoga Boga i prekogrobni život, potražili u svetosti odgovor na najmučnija pitanja života. Bergson je proučavajući živote katoličkih svetaca i mistika došao do radikalno novih pogleda. Camus u Tarrouxu i u drugim ličnostima svojih djela, Duhamel u Salavinu, P. Guth u Naivcu, itd. traže u laičkoj svetosti neko osvježenje u bezličnom i sumornom svijetu egolatrije i utilitarizma. Možemo reći da mnogi vjernici i nevjernici instinktivno traže svetost kao oazu u pustinji pozitivističke i relativističke civilizacije.

Kad se spomene riječ *svetac*, mnogim ljudima našeg kulturnog ambijenta dolazi pred oči slika Vidrićeva sv. Alojzija, »histeričnog klerika s krinom«, ili kakav drugi drevno-asketski ili barokno-sentimentalni lik religiozne mašte. Tome je znatno doprinijela i stereotipna manira mnogih hagiografa koji su pod prizmom predrasuda svoga vremena prikazali likove svetaca »časno« i »ponosno« ukočenih, sladunjavo »naherenih« i uzdignutih u astralne visine apstraktne pobožnosti.

Bernanos je shvatio da *heroizam i veličina svetaca leži baš u njihovu poniženju, u prihvaćanju svagdanje patnje i dužnosti, u vitalnoj sintezi naravi i milosti*. Njegovi sveci nisu spomenici, nego ljudi sa srcem, a srce je dobrota i hrabrost. Njihova svetost nije statička. To je nemir pun traženja, pregaranja i ljubavi, *to je siromaštvo i predanje u životu i u smrti*. Mnoge koji su navikli na stereotipne i stilizirane sheme svetosti Bernanos je iznenadio ili razočarao svojom smionošću i originalnošću. Uspio je da lik sveca naših dana približi njegovu autentičnom kršćanskom idealu. On, doduše, ne slika »prave« svece, tj. one koje je Crkva kanonizirala. Njegovi junaci su sveci u mukotrpnom radanju i rastu. To su djeca svoga vremena i svoje sredine, ljudi od krvi i mesa, opterećeni hereditarnim i stečenim svojstvima, dakle, ograničeni raznim ljudskim determinizmima. Uostalom, i Krist, uzor svih svetaca, preuzeo je na sebe

s ljudskom naravi i teret tih determinizama. Udaljivši se od romantično-trijumfalističkih koncepcija svetosti, Bernanos je slikanju svojih junaka dao realističko obilježje. Život njegovih junaka nije egzemplaran u konvencionalnom smislu, njihova smrt nije nimalo »spektakularna«. To su uglavnom ljudi neugledne vanjštine, nespretni i pomalo smiješni u očima svijeta, kao što je to slučaj s Donissanom u romanu »Sous le soleil de Satan« (Pod suncem sotone), ili glavnim junakom u »Dnevniku seoskog župnika«. Obojica su potekla iz bijednih slojeva puka, obojica umiru siromašno i bespomoćno kao što su i živjeli.

Naravno da u tom kontekstu svetac prestaje biti vitez bez mane i straha, atleta i pobjednik u boju sa đavlom i svijetom. On nije »idealna« svetac hagiografskih romana, nego čovjek koji osjeća da je slab, bespomoćan i sebi nedostatan, ali koji isto tako osjeća da je sve oko njega milost. Osamljen, ali bačen u more milosti, on se bori sa svojim slabocama i determinizmima boreći se za duše. Na žalost, ta borba za duše ne pokazuje uvijek neposrednih i vidljivih uspjeha koji bi se mogli »statistički« registrirati. Nedokučivi su putovi Božji u svjetovima ljudskih duša. Bernanosov Donissan, D'Ambricourt, Cheavance »plijen« su tih duša, ali »nagradu« za svoju žrtvu ne mogu vidjeti tjelesnim očima.

Bernanosov je svetac, kako rekosmo, čovjek sa srcem, čovjek za kojega hrabrost nije odsutnost straha. To je čovjek dobrote, milosrđa i ljubavi za kraljevstvo Božje, ali i za »kraljevstva ovoga svijeta« koja je Bernanos po vlastitom priznanju tako strastveno volio. Iako je on nemilosrdnom ironijom i satirama šibao svaku hipokriziju, farizejstinu i laž, sve što karikira i deformira sliku evanđeoske svetosti, tako da njegove invective katkada postaju otrovno jetke i prelaze kao i u Bloya u psovku, ipak je imao puno razumijevanja i simpatije za sve ljudsko. Svojim smionim slikanjem svetosti on šokira i skandalizira »dobronamjerne« i tradicionalističke duhove. Ne voli čak ni patetičnu uzvišenost nekih Claudelovih lica jer, po njegovim riječima, »svetost nije uzvišena«. Ipak, on, potomak Ivane Arške, ne krije nigdje svoje simpatije za plemenite i »plemenitaške« tradicije, za sve gdje kuca zanos ljudskoga srca. Za njega je istočni grijeh činjenica koja objašnjava tok ljudske historije, borbu i razvojni put svetaca.

Osamljenost Bernanosovih svetaca nema ništa zajedničko s »monaškom« svetosću. Oni svi od reda osjećaju kako nisu sami sebi dostatni. Svijest ovisnosti o drugima, svijest solidarnosti i zajedništva ljudskoga roda izražena je u tim životima do svojih krajnjih implikacija. To naročito dolazi do izražaja u posljednjem, a vjerojatno i najzrelijem Bernanosovu djelu, u drami »Razgovori karmelićanki«. Misao o nedostatnosti vodi nas k bitnoj karakteristici Bernanosovih svetaca, do *siromaštva i predanja*.

Siromaštvo

Bernanos, dijete svoga vremena, visok, snažan, zaljubljen u brzinu motora i rizik života, svojim realističkim, ali opet tako nadnaravnim prikazima svetaca, potražio je svetost tamo gdje se ona po nedokučivoj odredbi Providnosti i nalazi: u djece i siromašnih. Bit svetosti shvaća Bernanos u duhu evanđeoskih blaženstava, u svjetlu Govora na gori. Ta je svetost izazov, sablazan ili ludost za »svijet« svih povijesnih epoha, a pogotovo ove naše. U tehničkoj civilizaciji, kojom upravlja zakon prohibita i užitka, djetinjstvo predstavlja onaj period života »koji ne donosi koristi«. Siromaštvo je negacija svih snova o standardu i komforu. Siromasi u materijalnom i duhovnom pogledu samo su žalosna ili smiješna nagrada estetskog izgleda urbanih i komfornih kulturnih sredina.

Ipak će i površnji duhovi naslutiti da nam djeca i siromasi jedini dozivaju u pamet slobodu koju nam je otuđila idolatrija komfora i kapitala. »Sloboda sveca«, kaže Bernanos, »nije drugo nego sloboda siromaha uzdignuta u vrhunaravni red kao što željezo, kada se kuje, postaje od tamnocrvenoga bijelo... Siromaštvo čini ljude slobodnima. Ta vrsta slobode očito nije isto što i sloboda svetaca, tj. sloboda siromašnih u duhu, dobrovoljnih siromaha, dobrovoljnih

žrtava siromaštva, ali koji su u stanju da među nama podržavaju tu vatru, zapretanu pod pepelom, odakle se iz pokoljenja u pokoljenje podiže visok plamen čiste ljubavi« (PB, str. XX).

Bernanosova koncepcija svetosti zasniva se na Kristovim blaženstvima iz Govora na gori. Tu je Krist ljudskim riječima iznio zakon ljubavi koji predstavlja bit Objave. Gotovo svi Bernanosovi sveci jesu siromašni. »Prvo blaženstvo«, kako piše L. Estang u svom djelu »Présence de Bernanos«, »u stvari upravlja svim ostalim blaženstvima kao što i sva zla proizlaze iz grijeha spoznaje. Starenje duše, koje se može pripisati jedino tome grijehu, da se izliječiti samo pomlađenjem što ga donosi siromaštvo. Seoski župnik, abbé Chevance, Chantal de Clergerie idu u red djece Božje u kojih su siromaštvo i poniznost, spojeni u istoj žrtvi, dali radost« (PB, str. 128).

O značenju prvoga blaženstva mnogo se pisalo i raspravljalo. Međutim, svi interpretatori i komentatori nisu rekli niti mogli reći nešto bitno novo ili drugačije od onoga što je Krist tom prilikom nagovijestio. Kristove riječi »Blaženi siromašni (u duhu)« izražavaju unutarnju logiku Božjega kraljevstva i predstavljaju najveću moralnu i duhovnu revoluciju u povijesti čovječanstva. One vrijede za svakoga čovjeka i za čitav život.

Doduše, valja uzeti u obzir razna tumačenja i značenja riječi »siromašan« (kao npr. Péguyjevu distinkciju »pauvreté: misère«). Ipak, Krist je u Govoru na gori govorio ljudskim riječima ljudima svih vremena i svih jezika. Stoga se pretpostavlja da svi ljudi mogu prilično dobro shvatiti što znači »siromašan«, bilo u materijalnom, bilo u duhovnom pogledu. Siromašan je uvijek bio i bit će onaj koji nešto ne posjeduje u obilnoj ili dovoljnoj mjeri, koji u nečem oskudijeva, koji je lišen nekih potrebnih ili poželjnih sredstava i mogućnosti, svojevoljno ili ne. Po Bernanosu trebalo bi da siromasi u duhu budu dobrovoljni siromasi koji su se odrekli materijalnih posjeda kako bi mogli posjedovati potpunu slobodu djece Božje. Međutim, u duhovnom pogledu je siromašan i svaki onaj koji ne posjeduje razna »duhovna« bogatstva koja ga vežu i sprečavaju u vršenju zakona ljubavi. *Nisu svi oni koji malo imaju ili malo znaju siromašni u evanđeoskom smislu, ali takvima je vjerojatno lakše odgovoriti pozivu prvoga blaženstva koje u sebi uključuje poniznost i disponibilitet za predanje samoga sebe, u čemu je bit ljubavi i svetosti.* Prema tome, možemo razumjeti zašto će »deva lakše proći kroz iglene uši nego bogataš ući u kraljevstvo nebesko«. Što čovjek više posjeduje, biva sve manje slobodan, sve više posjedovan od stvari, sve više alijeniran i sve udaljeniji od svoje pune ljudske afirmacije, zaboravljajući da je *netko po onome što jest, a ne po onome što ima.*

Koje čudo da su srž kršćanstva od prostih galilejskih ribara vjekovima predstavljali priprosti, ponizni i siromašni ljudi! Čudimo se nekim pomodnim braniteljima katolicizma koji traže veličinu kršćanstva u blijesku ovoga svijeta, u idolima javnoga života. »Slavim te, Oče, gospodararu neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i razumnih, a objavio malenima« — to je Kristov stav prema jakima, velikima i mudrima ovoga svijeta koji su »pametniji... od sinova svjetlosti«. Bog se proslavljuje u ludosti križa, u patnji malenih i siromašnih duhom, u onima od kojih je daleka farizejska mudrost i želja za posjedovanjem. Sjetimo se abbé Cénabrea iz Bernanosove trilogije. Zbog oholosti taj je učeni, superiorni i naoko besprijekorni svećenik izgubio vjeru i razum.

Ovu paradoksalnu istinu Evandelja u Bernanosovim djelima ne pokušavaju pobiti ni oni »najrazboritiji« koji u stvari »samo štete sebe«, pa ni realni savjetnici Donissana ili seoskog župnika, čije savjete Bernanos iznosi s neprikrivenim simpatijama usprkos »razboritosti« i želji za komforom koju u njih nalazimo. Abbé Menou-Fegrais svjestan je da »Gospodin zove na savršenstvo, a ne na odmor« (SSS) i da u neuglednom liku Donissana gleda pred sobom sveca. »Svetost, kaže on, to je zvanje, poziv. Tamo gdje vas Bog čeka treba se popeti, popeti se ili propasti« (SSS). Abbé de Torcy govori seoskom župniku: »Crkva je zadužena od Gospodina Boga da u svijetu podržava duh djetinjstva, tu prostodušnost i svježinu« (JCC, str. 134).

Ako su za svetost potrebne s jedne strane prostodušnost, iskrenost i poniznost, a s druge strane žrtva i predanje, drugome, onda je jasno da je djeci

i siromašnima lakše krenuti putem svetosti. Onaj tko je u svom srcu slobodan od raznih materijalnih i duhovnih posjedovanja, taj je spremniji na žrtvu i na ljubav koja leži u potpunom predanju samoga sebe. Tko ljubi, taj će se sasvim otvoriti i bit će sposobniji za krajnji dokaz predanja, a to je ljubav prema neprijatelju i žrtvovanje vlastitog života za drugoga.

U djelu »Les grands cimetières sous la Lune« Bernanos je napisao: »Tko ne može dati više nego prima počinje padati u trulež.« Koliki nikada neće shvatiti da je u davanju blaženstvo čovjeka kojega je Bog učinio na svoju sliku! U tome je njihova nesreća i propast. Bernanosovi sveci idu do kraja, tj. do smrti u predanju i u žrtvi. Oni su prošli kroz napuštenost i očaj, kroz tu, kako je mistici zovu, tamnu noć osjetila, da se, siromašni i lišeni svega, dadnu dušama jer samo tako čovjek može uroniti u Boga.

Bernanosov realizam razlikuje se od pozitivističkog realizma njegovih pret hodnika zato što se on usudio ući u mističnu dubinu naravi i nadnaravi. Dapače, usudio se da u splet radnje stavi Sotonu koji se u nekim njegovim djelima javlja potpuno otvoreno. To je Neprijatelj s kojim treba da zapodijenu borbu njegovi sveci. Sotona je prisutan u njihovu životu i u njihovoj agoniji.

Agonija

Agonija, koja se nalazi u središtu Bernanosova života i književnoga stvaranja, možda najbolje ilustrira njegovu koncepciju svetosti. Njegovi sveci umiru naoko bespomoćni, izloženi i prepušteni neshvaćanju ili poruzi okoline, kao što su i živjeli. Kristova agonija postaje model njihovih agonija. To je smrt dostojna onih koji pripadaju kraljevskom rodu siromašnih duhom, kao što su bili Franjo Asiški, Terezija iz Lisieuxa i toliki drugi znani i neznani sveci. Njihova smrt, kao i njihov život, dobiva svoju vrijednost u poniženju.

Agonija jednoga Donissana, Chantale ili stare priorice iz »Razgovora karmelićanki« nema nikakve sličnosti sa stoičkim umiranjem prometejskih likova Malrauxa, Sartrea, Gidea, Camusa. Bernanos i u smrti svojih junaka »ostaje vjeran evanđeoskom paradoksu: siromašnima duhom svijet pripada u mjeri u kojoj ih prezire« (PB, str. 168). Prezir i poruga, koji su ih pratili za života, nerijetko se nalaze i uz njihov odar. To je ono najviše što čovjek može dati za život svijeta, ono što je dao Krist svojim životom i smrću.

Iako je taj jezik težak i nerazumljiv ušima modernoga čovjeka, naši suvremenici nisu odbacili Bernanosove poruke. Ozbiljniji i misaoniji među njima vide da se tu ne radi o fantazmagorijama i apstrakcijama, nego o najvažnijim pitanjima života i smrti. Senzualnost i tjelesna privlačivost ne igraju veliku ulogu u Bernanosovim djelima; duh je onaj koji dominira i pokreće sve snage. Čitalac osjeća da je pisac tražitelj Apsolutnoga koje je tu stvarno prisutno.

Prividno, Bernanosovi sveci ostaju osamljeni i tužni. Oni su tužni zbog grijeha i zbog propasti drugih. Tu tugu vidimo i u onih likova koji su inače po naravi i temperamentu veseli, kao npr. Chantal de Clergerie iz »La joie« (Radost) ili sestra Konstanca iz »Razgovora«. U »Radosti«, u »Razgovorima karmelićanki« i u »Dnevniku seoskog župnika« pisac je dotakao temu duhovne noći, supstitucije i solidarnosti. Sveci se teško mogu pomiriti s činjenicom propadanja duša. Zato su spremni i »biti prokleti«, dati sve, pa i vlastiti život, smrt i spasenje. Žrtvujući u siromaštvu duha sve, oni ulaze u radost pasha'noga misterija po uzoru na Isusa Krista koji je preko Getsemanijske i Kalvarijske ušao u slavu uskrсне zore.

Tu se očituje veličina kršćanske svetosti, duhovnog siromaštva i patnje. Bilo je razbojnika koji su umirali spektakularno hrabro, a Krist je u svojoj agoniji iskusio sve naše slabosti i sve naše boli. On se sav žrtvovao. Krvavi znoj je svjedočanstvo te borbe skršenoga i napuštenoga čovjeka. Krvavi znoj je i posljedica okrutne tuge zbog toga što će, usprkos Muci i Otkupljenju, toliki zauvijek propasti. Ponovno se postavlja pitanje kako stupiti u kontakt s mjestom koje se definira kao odsutnost svakoga kontakta, tj. s paklom. »Rješjenje se može naći«, kako piše Hans Urs von Balthasar, »jedino u nasljedovanju

Krista za kojega se kontakt s onim tko se nalazi na mjestu potpune samoće ostvaruje samo prikazanjem i žrtvom . . . , u potpunom pasivnom predanju volji Očevoj te konačno u smrti i u silasku nad pakao« (GM, p. 273).

Zaista, nema veće ljubavi od one kada netko daje za drugoga život i smrt, radost i čast. Bernanosovi su sveci spremni da se potpuno dadu, da izgube čast, pa možda čak i spas, da budu prevareni i osramoćeni, neshvaćeni i oklevetani, da ljube bez uzvrata i nagrade.

Njihova je agonija slika siromašnoga života, slika Kristove agonije. Strava ulazi u njihove žile poput otrova. To je njihova posljednja borba, posljednje predanje i žrtva. Tek tu završava misterij Muke i Otkupljenja i započinje trijumf uskrsne nade i radosti. U tome leži tajna našega stvaranja i tajna Kristova dolaska među nas. Stvoreni za predanje i za stvaranje u davanju prema želji Trojedinoga Boga i prema uzoru raspetoga i uskrslog Krista, samo sveošću i ljubavlju postižemo svoju ljudsku afirmaciju.

Možda je najkarakterističnija od Bernanosovih agonija smrt Blanke de la Force. Ova kći Strave bit će spašena od getsemanskoga Krista jer »Strava je ipak kćerka Božja otkupljena u noći Velikog petka« (DC). Na svršetku svoje poeme o svetosti Bernanos nam daje veliku pouku iz tajne o općinstvu svetih. Kod Blanke de la Force »Gospodin se prevario za smrt«, misli sestra Konstanca. U stvari, sestra Blanka polazi neustrašivo na stratište jer je stara priorica svojom »nekonstruktivnom« agonijom preuzela na sebe strahote agonije koje mala Blanka ne bi mogla podnijeti. »Mi ćemo umrijeti jedni za druge, a možda i jedni umjesto drugih« (DC), govori Blankina prijateljica Konstanca. Ova mala hrabra redovnica vrlo dobro shvaća svojim djetinjim srcem ono što nije potpuno shvatila majka Marija od Utjelovljenja, redovnica puna osjećaja časti i željna mučenja, koja se ipak ne može oteći osjećaju prezira prema Blankinoj slabosti.

* * *

I Georges Bernanos je duboko shvatio i proživio tajnu kršćanske svetosti, naročito u svom posljednjem djelu koje po mišljenju L. Chaignea ravnotežom, koncentracijom i mjerom nadilazi sve što je Bernanos do tada napisao. »Tu se ne radi«, kako kaže Pierre de Boisdefre, »o lijepoj retoričkoj vježbici kao u Montherlantovu »Port-Royalu«; tu su kršćanske tajne proživljene i prihvaćene od autentičnih i religioznih duša« (HLA).

I u ostalim svojim djelima Bernanos je pokazao da pravo shvaća bit kršćanske svetosti. Ono što je učinio Bogočovjek čine i njegovi sveci jer im na dohvatu ruke stoji milost, a oni su dovoljno »siromašni« da je prime. Poziv na svetost poziv je na potpuno predanje bez pridržaja. Bernanos je osjetio da je taj poziv upućen svima i da sve naše prave nevolje proistječu iz našega egoizma, iz toga što nismo sveti. Preko svojih junaka, koji nisu »nadjudi« nego ljudski pratioci naše svagdanje nevolje i koji su se odazvali istom pozivu, Bernanos i nas snagom svoga pera poziva da shvatimo njegovu poruku čovjeka, umjetnika i kršćanina.

Radovan Grgec

LITERATURA

- 1) Luc Estang, Présence de Bernanos (PB)
- 2) G. B. — Journal d'un curé de campagne (JCC)
- 3) G. B. — Sous le soleil de Satan (SSS)
- 4) G. B. — La joie (J)
- 5) G. B. — Dialogues des carmélites (DC)
- 6) H. Urs von Balthasar, Die Gottesfrage des heutigen Menschen (GM) (Dieu et l'homme d'aujourd'hui, 1966)
- 7) Pierre de Boisdefre, Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui (HLA) — Perrin 1962.
- 8) G. B. — Les grands cimetières sous la Lune